

LITER
SALAT 5

KAFKA — GOSPODAR SVETA

»...A pravi se plen krije tek u dubini noći, u drugom, trećem, četvrtom satu.«

(F. Kafka: »Pisma Mileni«)

Kafka je voleo da spava popodne da bi mogao noću duže bdeti. Duboka noć ga je privlačila i, što je bila dublja, sve više ga je otvarala. Ima nekoliko polaznih mogućnosti koje mogu protumačiti činjenicu da je danju voleo da spava, a noću da razmišlja i — vlada. Duboka noć je vreme kada svet počiva; kada je sve utonulo u san, odnosno kada mi o tome imamo najpotpuniju iluziju. Tada više ne prete nikakve opasnosti; što je noć dublja, opasnosti su manje. Najzad, ono osećanje nelagodnosti što nas je pratilo čitav dan, onaj višesmisleni i nedefinisani strah nestaje. Ljudsko biće se oslobađa pritisaka i mora i počinje da živi sopstvenim životom. Stiže trenutak silnog olakšanja i slobode zapretenih glasova ličnosti. Kafka čeka taj čas, oslušujući kako život napolju jenjava i kako se njegovo telo i duh bude. Niko ga sada više ne može sprečiti da sve preispita i o svemu donese sopstveni sud. Ne može mu niko pokucati na vrata i neželjeno ili čak prisilno ga prekinuti i, možda, odvesti, neznano kud. Duboko ukorenjeni strah od nepodnošljivog sveta sada je utišan i savladan. Ništavna ljudska stvorenja ne igraju više svoju igru. Dan je, međutim, pun otvorenih, a još više skrivenih zamki koje čovek ne može uvek da izbegne. Ali gore od stvarnih nezgoda, jeste neprestana svest o njihovoj mogućnosti. Danju život visi o koncu. Zato je neophodno izvestan deo dana ili onoliko koliko je moguće — prespavati, izbeći svaki kontakt sa bližnjima.

Kafka je bio dovoljan sebi samom. A u dubokoj noći, postajao je ne samo svoj gospodar, već i gospodar sveta. Uređivao je taj svet — kad već nije moglo da ga ne bude — po svojim pravilima, surovijim no što su bila pravila sveta. Bespoštedan, skoro bezdušan prema sebi, njegov stav je morao biti isti takav i prema svetu. I tek u toj situaciji gospodara sveta (koji zna sve šta će se u svetu desiti, u tom njegovom noćnom svetu, i da se nikakvo iznenađenje ne mo-

že zbiti), nalazio je svoje smirenje, nalazio garanciju da se ništa ne može dogoditi van zakona. A zatim, sa novim buđenjem dana, strah od bezakonja, od bezbrojnih neispitanih i nevidljivih slutnji, budio se ponovo u njemu.

TRAGIČNA KAFKINA KRIVICA

»Sklopanje brakova pre će značiti, pod pretpostavkom da se definiše oštro i strogo: biti siguran.«

(F. Kafka: »Pisma Mileni«)

Kafka je bio spreman da se oženi Milenom ili da sa njom živi stalno, u slobodnoj zajednici.

Prema braku sa Milenom Kafka se odnosio — iako do toga saznanja nije stizao racionalnim putem — kao prema problemu — oslobođenja. Oslobođenja od straha kojim je bio zatvoren i stegnut u sebe. (Ovu Kafkinu bezizlaznu zatvorenost u sebe treba naglasiti.) Zatim, nije reč o prostom otvaranju prema svetu, već o oslobođenju sebe — ako se to može shvatati pred sobom, koje bi tek u sledećoj fazi donelo i izvesnu posrednu otvorenost prema svetu. Zato Kafkinu zatvorenost treba shvatiti pre svega kao nemogućnost da se otvori pred sobom, iako sve probleme poznaje ili naslućuje, pa ipak ih drži »zatvorene« u sebi. On sebe pred sobom, a još manje pred drugima, nije smeo da »otvara«, plašeći se raspada svoje ličnosti; u stvari, plašeći se smrti. Kafka je držao svoj život grčevito stegnut u sebi — smetalo mu je sve što se odnosilo na spoljni svet, saobraćao je sa njim nevoljno i minimalno — i kao zalogu svog postojanja, dakle svog života.

Međutim, ma koliko bio snažan u svojoj unutrašnjoj koheziji, on nije bio sebi dovoljan da zaštiti sopstveni integritet; plašio se da sebe neće moći odbraniti. Osećao je, instinktivno, da bi veza sa Milenom bila ona forma u kojoj bi mogao da stekne potpunu unutrašnju sigurnost i sa njom podeli odgovornost za bezbednost. Bio je to problem integralnosti postavljen na jedan neobičan način; neka vrsta obezbeđene i zaštićene integralnosti. Milena — ta snažna i racionalna žena — mogla je to da mu pruži.

Za Kafku je to bilo pitanje — oslobođenja. Izlaženja iz svoje ljuštore (u kojoj već nije mogao ni sam sebe da podnosi) i sjedinjenja sa novom snagom (Milenom) u jednom novom biću. Neotklonjivo je smatrao — i to je nekoliko puta napisao — da je sa Milenom jedno, da će sa njom biti jedno biće, a ne dva. On je sanjario, razmišljao i mislio na to novo biće. Bio je to gotovo uslov. Milena bi mu pomogla da prevlada nelagodnost i strah, da bi bio u stanju da se ispolji i komunicira. Ovo novo biće, međutim, bilo bi isto tako zatvoreno u sebe, ali bez onog bezmernog straha pred svetom i sobom. Za Kafku je, dakle, brak sa Milenom bio pitanje njegovog daljnjeg življenja;

pošto se ta veza nije ostvarila, on više nije bio zainteresovan ni za svoj život, prepustio se sudbini, traljavo se lečio, da bi ubrzo sasvim podlegao bolesti i umro. Nije više uspeo da nađe potrebnu snagu da se odupre smrti; onu fantastičnu i gotovo neljudsku snagu koju je imao kada je trebalo da se sa Milenom sastane u jednom pograničnom mestu na austro-nemačkoj granici, da bi konačno pomerili svoju stvar sa mrtve tačke.

Ipak, mada delimično, on je to žuđeno oslobođenje postigao (iako nije ostvario tu vezu) kroz svoju intenzivnu korespondenciju sa Milenom, i to ne samo onu pismenu, već još više onu duhovnu. On se preko svojih pisama Mileni »otvarao«; pošto smo ih pročitali, njegovo biće nam se ukazuje strašnim. Ali čitava stvar njegovog otvaranja za nas je bila odgođena dok nismo došli do tih pisama, dok je za njega ostala neostvarena, kao i da se nije otvarao, jer je sve opet ostalo u njemu. Sve što je upućivao Mileni, vraćalo mu se, kao lopta od snega koja se kotrlja niz brdo, gigantski uvećano, nazad u njegov duh, koji više nije mogao ništa da primi. U tome je njegova tragičnost. Milena, birajući između dva pakla: pakla svoga braka i pakla sa Kafkom, odlučila se za onaj manji pakao, sa mužem, i, posle toliko kolebanja i otezanja, ne smogavši snage da ide do kraja, najzad se izbavila iz Kafkinih klešta. U tome susretu sa Milenom i kontaktu koji je ostvario sa njom, bila je Kafkina tragična krivica.

U početku, on nije slutio da će čitav taj odnos biti toliko fatalan za njega, verovao je, naprotiv, da će biti srećan, da će uspeti da otvori svoj bogat život prema sebi, te i prema nama, i da će to i za Milenu biti nepojamna sreća. Da je došlo do braka između njih, ta sreća bi verovatno i blesnula, iako bi cena tog bleska bila njihova zajednička propast, ili samouništenje, koje bi bilo neminovno. Ali onaj kratak trenutak dok ne bi sagoreli, bio bi možda doista trenutak nedostižne sreće. A sreća je bila cilj.

Stvar je, međutim, u tome, da se to uopšte nije ni moglo desiti. Milena nije bila dorasla tome cilju; iako »slobodna«, građanske veze su je isuviše držale, isuviše je u njoj u odlučnom času progovorio instinkt žene, poplašila se, obuzeo ju je strah koji dotle nije osećala, i ona je čitav finale tog jedinstvenog spajanja izgubila. Pa ipak, svojoj sudbini nije mogla izmaći. Desetak godina kasnije, završila je smrću u koncentracionom logoru. Istovremeno, to je bio i pravi kraj Franca Kafke, jer bi sa njom i on bio tamo, kao što je stvarno i bio. Kafka je bio taj koji se otpočetak, svojim nepogrešivim čulima, plašio od sveta da će ga »ugušiti«. Kafka je to znao; suština njegovog straha bila je u tome što je znao svoj kraj. Milena nikada nije mogla da poveruje u njegova proročanstva, nije mogla da shvati da je to istina. Ona nije znala da je bila obuhvaćena fatalnošću onoga časa kada se dotakla Kafke. U tom prvom dodiru sa njim, čije posledice nije mogla da sledi, bila je njena neotklonjiva krivica.